

Łódź 30.08.2026

prof. dr hab. Tomasz Tulejski
Katedra Doktryn Polityczno-Prawnych
Wydział Prawa i Administracji UŁ

RECENZJA WNIOSKU HABILITACYJNEGO PANA DRA ŁUKASZA MIROCHY

1. Krótka charakterystyka przebiegu kariery naukowej Habilitanta

Dorobek przedstawiony we wniosku Pana dra Łukasza Mirocha mieści się w obszarze doktryn polityczno-prawnych, filozofii prawa, teorii prawa oraz filozoficznoprawnych problemów prawa rodzinnego, edukacji, wolności religijnej i ochrony praw człowieka. W ramach Jego dorobku można wyodrębnić kilka powiązanych z sobą nurtów badawczych, które łączy przede wszystkim zainteresowanie normatywnymi podstawami instytucji społecznych oraz relacją pomiędzy wolnością jednostki, użytecznością, równością oraz władzą publiczną.

1.a Główne osiągnięcie wskazane jako podstawa postępowania

Jako podstawowe osiągnięcie habilitacyjne wskazano monografię pt. ***Natura – Użyteczność – Wolność. Wczesny utylitaryzm brytyjski wobec instytucji rodziny i małżeństwa***, wydaną w 2026 r. przez Wydawnictwo Arche. Publikacja liczy 403 strony; w wykazie podano także ISBN oraz nazwiska dwojga recenzentów wydawniczych. Z samego tytułu i informacji zawartych w wykazie wynika, że książka dotyczy miejsca rodziny i małżeństwa we wczesnym utylitaryzmie brytyjskim, ujmowanego poprzez pryzmat kategorii takich jak natura, użyteczność i wolność.

1.b. Monografie i ciągłość problematyki badawczej

W wykazie wymieniono cztery monografie opublikowane po uzyskaniu stopnia doktora:

Edukacja obywatelska a prawo do nauki. Zbieżności i napięcia, Warszawa 2020;

Prywatyzacja małżeństwa. Wybrane stanowiska libertariańskie, Toruń 2023;

Dlaczego opiekujemy się dziećmi? Filozoficznoprawne uzasadnienia podstaw władzy rodzicielskiej, Słupsk 2025;

Natura – Użyteczność – Wolność. Wczesny utylitaryzm brytyjski wobec instytucji rodziny i małżeństwa, Gdańsk 2026.

1.c. Jeśli chodzi o artykuły naukowe, to ich zestawienie pozwala na wyodrębnienie dwóch zasadniczych obszarów problemowych będących przedmiotem zainteresowania Habilitanta. Pierwszy z nich obejmuje edukację obywatelską, prawo do nauki oraz filozoficzne modele obywatelstwa. Drugi dotyczy natomiast normatywnych podstaw rodziny, małżeństwa, rozvodu, rodzicielstwa, opieki nad dzieckiem oraz relacji między rodziną a państwem.

Publikacje podoktorskie obejmują kilka grup tematycznych: filozofia polityczna, obywatelstwo i edukacja, w tym modele obywatelstwa, edukacja publiczna, myśl Alexis de Tocqueville'a oraz relacje między edukacją a postmodernizmem; wolność religijna, równość i niedyskryminacja, w tym granice argumentacji religijnej w sferze publicznej, odmowa świadczenia usług z powodów religijnych oraz orzecznictwo ETPC; prawo rodzinne i filozofia rodziny, w tym macierzyństwo zastępcze, opieka nad dziećmi, rozwód, prawo małżeńskie Izraela oraz stanowiska socjalizmu przedmarksowskiego wobec rodziny; bioetyka i prawo zdrowia publicznego, w szczególności sprzeciw sumienia wobec obowiązkowych szczepień; teoria prawa i interdyscyplinarność, relacja prawa i życzliwości oraz problem prawdy w mediacji; historia idei i ewolucjonizm społeczny, w tym prace poświęcone Herbertowi Spencerowi, Piotrowi Kropotkinowi i Francisowi Hutchesonowi.

Wykaz obejmuje publikacje polskojęzyczne i anglojęzyczne. Wśród wskazanych czasopism znajdują się między innymi „Państwo i Prawo”, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej”, „Forum Prawnicze”, „Prawo w Działaniu”, „European Journal of Health Law”, „Archiv für Rechts - und Sozialphilosophie” oraz „Italian Journal of Public Law”.

1.d. Rozdziały, recenzje i ekspertyza

W wykazie osiągnięć ujęto siedem rozdziałów opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora. Ich tematyka obejmuje między innymi wolność religijną, sekularyzację, macierzyństwo zastępcze, edukację obywatelską, prawo do edukacji oraz filozofię prawa. Wymieniono również dwie opublikowane recenzje książek, dotyczące prac Marthy C. Nussbaum oraz Barbary Polanowskiej-Sygulskiej.

Ww. dorobek naukowy oceniam bardzo wysoko z uwagi na jego oryginalność i wartość merytoryczną.

1.e. Aktywność konferencyjna i umiędzynarodowienie

Za okres zatrudnienia w Instytucie Prawa i Administracji Uniwersytetu Pomorskiego w Słupsku, rozpoczęty według dokumentu w październiku 2023 r., wykaz wymienia sześć czynnych udziałów konferencyjnych. Referaty dotyczyły zmian w regulacji władzy rodzicielskiej, ewolucyjnych źródeł norm, rodziny w socjalizmie przedmarksowskim, prawdy w mediacji, świeckiego uzasadnienia w dyskursie publicznym oraz paternalizmu w mediacji. Wykaz informuje także o godzinnym wykładzie *Early British Utilitarianism on Family*

and Marriage, wygłoszonym na Uniwersytecie Masaryka w Brnie 14 października 2025 r.

1.f. Pan doktor Łukasz Mirocha odbył dwa miesięczne staże naukowe: w marcu 2025 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego oraz w październiku 2025 r. na Wydziale Prawa Uniwersytetu Masaryka w Brnie. Staże te obejmowały prezentacje naukowe, konsultacje, kwerendy biblioteczne i udział w zajęciach.

1.g. Pan doktor Łukasz Mirocha jest członkiem Sekcji Polskiej IVR, Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej oraz Board of Directors of National Center for Alternative Dispute Resolution w Tbilisi.

2. Ocena osiągnięcia w rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

Na początku oceny merytorycznej monografii *Natura – Użyteczność – Wolność. Wczesny utylitaryzm brytyjski wobec instytucji rodziny i małżeństwa* (Gdańsk 2026) należy podkreślić oryginalność i trafność problemu badawczego, który stał się przedmiotem namysłu Habilitanta. W literaturze światowej nie był bowiem do tej pory przedmiotem kompleksowego opracowania. Jedynym wyjątkiem jest monografia autorstwa Mary Sokol, pt. *Bentham, Law and Marriage: A Utilitarian Code of Law in Historical Contexts* (London and New York, Continuum, 2011) wykorzystana zresztą przez Habilitanta w jego analizie. Autorka jednak koncentruje się na Benthamie, i zasadniczo na prawie małżeńskim i brak jest w niej rozbudowanych analiz Hutchesona, Hume'a i Milla jako kolejnych ogniw jednej porównawczej rekonstrukcji ani systematycznego objęcia analizą władzy rodzicielskiej, obowiązków wobec dzieci i zagadnień demograficznych. Dlatego monografia dra Mirochy jest ujęciem o wiele pełniejszym i oryginalniejszym.

Nie mniej oryginalny jest jego zamysł badawczy, ponieważ Autor wychodzi od współczesnego napięcia pomiędzy utylitarystyczną bezstronnością a szczególnymi obowiązkami wobec osób bliskich, a następnie zadaje pytanie, czy analogiczny problem występował u pierwszych utylitarystów i jak próbowali go rozwiązać. Celem pracy jest zatem rekonstrukcja moralnych i prawnych podstaw regulacji stosunków rodzinnych i małżeńskich we wczesnym utylitaryzmie. Z mojej perspektywy szczególną zaletą monografii jest połączenie trzech różnych perspektyw, tzn. filozofii moralnej, doktryn polityczno-prawnych oraz historii instytucji rodziny. Takie ujęcie pozwala bowiem uniknąć częstego u badaczy błędu polegającego na traktowaniu utylitaryzmu wyłącznie jako abstrakcyjnej teorii agregowania użyteczności. Z drugiej strony jest to podejście nieco ryzykowne, ponieważ może sugerować paralelę pomiędzy współczesnym utylitaryzmem, reprezentowanym przez Singera, a osiemnastowiecznym i dziewiętnastowiecznym klasycznym utylitaryzmem. Tymczasem te dwa modele utylitarystycznej argumentacji różnią się rozumieniem bezstronności, stosunkiem między użytecznością indywidualną i publiczną, pojmowaniem

rodziny jako podmiotu moralnego, ekonomicznego i prawnego, rolą uczuć moralnych, czy znaczeniem prawodawcy. Autor oczywiście dostrzega te różnice, ale we wstępie powinien jeszcze wyraźniej zaznaczyć.

Ambitne zamierzenie badawcze podkreśla cel pracy, którym jest ustalenie, czy właściwe współczesnemu utylitaryzmowi napięcie pomiędzy bezstronnością zasady użyteczności a szczególnymi obowiązkami wynikającymi z relacji bliskości ma swoje strukturalne źródło we wczesnej myśli utylitarystycznej, a jeżeli tak, za pomocą jakich dodatkowych założeń pierwsi utylitarysty próbowali napięcie to ograniczyć. To sformułowanie nie przesądza wyniku przed przeprowadzeniem analizy, a szkoda, ponieważ powinno to wybrzmieć wyraźnie już we wstępie.

Niewątpliwie mocną stroną pracy jest jej konstrukcja. Jej układ jest bardzo logiczny, ponieważ Autor prowadzi narrację od szkockiego oświecenia poprzez klasyczny utylitaryzm do szczegółowej analizy rodziny, małżeństwa i problemów demograficznych. Rozdział o klasycznym utylitaryzmie obejmuje zasadę użyteczności, psychologię jednostki, sprawiedliwość, wolność, równość oraz relację prawa i moralności. Dopiero na tej podstawie analizowane są konkretne instytucje. Nie mam wobec tego wątpliwości, że Autor podjął dobrą decyzję metodologiczną, ponieważ bez wcześniejszego wyjaśnienia antropologii, teorii motywacji i stosunku Bentham'a oraz Milla do prawa analiza rodziny zostałaby sprowadzona do katalogu poglądów na poszczególne rozwiązania normatywne. Jedynym potencjalnym zarzutem może być tu jedynie kwestia proporcji. Pierwsze trzy rozdziały są bowiem bardzo obszerne w stosunku do rozdziału zawierającego zasadniczy przedmiot monografii.

Autor sam deklaruje wykorzystanie przede wszystkim do analizy dyskursu źródłowego, porównania stanowisk utylitarystów ze współczesnymi im autorami oraz metody historycznoprawnej, uzupełnianej metodami dogmatycznoprawną i komparatystyczną. Wyraźnie zastrzega też, co ważne, że zasadniczym przedmiotem jego analizy jest myśl prawnio-etyczna, a nie pełna historia obowiązujących regulacji. Dlatego wybór metody uważam za trafną i pozwalającą na zrealizowanie ambitnego zadania badawczego. Szczególnie dla mnie interesujące było porównanie utylitarystów z Blackstone'm, Paleyem i innymi autorami epoki oraz uwzględnienie różnicy pomiędzy wypowiedzią opisową, krytyką prawa a projektem legislacyjnym. Autor trafnie stwierdza również, że ewolucja poglądów od Hutchesona do Milla nie ma charakteru linearnego, a przytoczony przykład Bentham'a, który łączy reformatorskie stanowiska z zachowaniem części tradycyjnych hierarchii, dobrze tę tezę ilustruje. Jedynym problemem metodologicznym, który zauważyłem jest to, że moim zdaniem nie zawsze dostatecznie rozdzielone są cztery różne poziomy analizy - deskryptywny, genealogiczny, systematyczny oraz krytyczny. Czasami bowiem dr Mirocha zbyt szybko przechodzi od deskrypcji do oceny.

Włączenie Hutchesona i Hume'a do analizy jest dla mnie uzasadnione, jeżeli termin *wczesny utylitaryzm* ma charakter genealogiczny, a nie służy jedynie prostemu zaklasyfikowaniu obu autorów jako w pełni ukształtowanych utylitarystów. Cieszy mnie szczególnie część dotycząca analizy myśli Hume'a, któremu sam poświęciłem swoją książkę habilitacyjną. Ta część monografii jest jedną z mocniejszych partii pracy, ponieważ Autor trafnie pokazuje jego sentymentalizm, instrumentalną rolę rozumu oraz związki pomiędzy użytecznością, aprobatą społeczną i cnotami.

Niezaprzeczalną zaletą tej części wywodu jest także pokazanie podwójnego charakteru Hume'owskiego naturalizmu, jako teorii genezy uczuć i instytucji oraz jako źródła konkretnych, historycznie uwarunkowanych rozstrzygnięć. Tym bardziej Autor powinien dokonać próby zdefiniowania, oraz konsekwentnie używać terminów takich jak *proto-utylicyzm*, *genealogia utylicyzmu*, *utylicystyczne elementy*, czy *klasyczny utylicyzm*. Hume'owska koncepcja użyteczności nie jest bowiem jeszcze tożsama z koncepcją Jamesa Mill'a i Bentham'a.

Nie mniej cieszy mnie trafna i więcej niż poprawna analiza myśli Bentham'a, który z kolei był bohaterem mojej dysertacji doktorskiej. Zwraca uwagę, że Autor nie poprzestaje na kanonicznych tekstach, lecz wydobywa rozproszone wypowiedzi dotyczące opieki, rodzicielstwa, małżeństwa, prawodawstwa i sfery domowej. Szczególnie trafne i interesujące są analizy dotyczące relacji pomiędzy opieką a władzą, powierniczego charakteru części uprawnień rodzinnych, czy napięcia pomiędzy egalitaryzmem Bentham'a a zachowaniem hierarchicznej struktury gospodarstwa domowego. Autor świetnie pokazuje przy tym, że u Bentham'a rodzina nie jest po prostu wyjątkiem od zasady użyteczności, lecz mechanizmem przypisywania odpowiedzialności, troski i kosztów opieki konkretnym osobom. To ustalenie jest oryginalne i powinno zostać mocniej wyeksponowane.

Analiza refleksji Mill'a jest zasadniczo trafna, choć podporządkowana relacji Mill-Bentham. Tymczasem w mojej opinii Mill jest kluczowy dla głównego problemu książki, ponieważ jego teoria autonomii i rozwoju moralnego pozwala potraktować relacje bliskości nie tylko jako odstępstwo od bezstronności, lecz także jako środowisko kształtowania zdolności moralnych. Niemniej Habilitant trafnie zauważa, że Millowskie rozważania o rodzinie są mniej systematyczne i koncentrują się bardziej na krytyce zastanej normatywności. To prawda, ale właśnie dlatego należałoby zrekonstruować jego stanowisko na wyższym poziomie syntetycznym, a nie ograniczyć się jedynie do takiej konkluzji.

Główna część monografii dotycząca rodziny to bezsprzecznie jej najlepsza i najbardziej oryginalna część. Autor przekonująco i bardzo logicznie pokazuje, że historyczne pojęcie rodziny było szersze od współczesnego i obejmowało także relacje domowe, których dziś do rodziny nie zaliczamy. Następnie świadomie zawęża dalszą analizę do stosunków rodzice-dzieci oraz relacji małżeńskich. Bardzo dobrze wypada tutaj rozróżnienie rodziny i domostwa, analiza obowiązków rodzicielskich, potraktowanie władzy rodzicielskiej jako funkcjonalnie związanej z obowiązkiem troski, pokazanie wielości uzasadnień małżeństwa, porównanie uzasadnień naturalistycznych, teologicznych, utylicystycznych i prawnych oraz zestawienie projektu reformy z rzeczywistymi ograniczeniami historycznego imaginariusz autorów. Autor pokazuje dla przykładu, że obowiązki rodzicielskie bywają wyprowadzane z prawa naturalnego, faktu sprowadzenia dziecka na świat, użyteczności społecznej, obowiązku wdzięczności oraz konieczności zapewnienia opieki jednostce niesamodzielnej, co prowadzi do istotnego wniosku, który jest najważniejszym elementem utylicystycznej perspektywy rodziny. W interpretacji krytycznej utylicyzm nie potrafi bowiem samodzielnie uzasadnić szczególnych obowiązków rodzinnych i dlatego zapożycza argumenty z innych tradycji. W interpretacji instytucjonalnej zaś utylicyzm nie musi

wyprowadzać każdego konkretnego obowiązku bezpośrednio z zasady użyteczności, lecz może działać jako kryterium uzasadnienia instytucji, podczas, gdy codzienne obowiązki są realizowane za pomocą uczuć, ról i reguł. Monografia skłania się ku pierwszej interpretacji, którą osobiście całkowicie podzielam.

Rozdział demograficzny jest ciekawy i dobrze udokumentowany, choć sam Autor zastrzega, że ma on charakter skrótowy i że pełne omówienie zagadnienia wymagałoby osobnej monografii. Pełna zgoda, choć moim zdaniem to, czym dysponuje Habilitant powala na wyprowadzenie szeregu ciekawych konstatacji. Niestety związek tego rozdziału z główną tezą jest słabszy niż w przypadku rozdziału o rodzinie. Rozdział może bowiem sprawiać wrażenie aneksu tematycznego.

Aparat naukowy jest monografii jest rozbudowany i rzetelny. Autor korzysta z tekstów źródłowych, klasycznych opracowań i nowszej literatury anglojęzycznej. Istotną zaletą jest sięganie do literatury specjalistycznej dotyczącej Bentham, Milla, historii prawa rodzinnego i doktryn demograficznych. Czasami jednak kolejne stanowiska i przypisy tworzą efekt kumulacji erudycji, lecz nie prowadzą bezpośrednio do celu.

Odniesienia do współczesnych regulacji prawnych są użyteczne porównawczo, ale powinny być wyraźniej wydzielone. Dzisiejsze prawo nie może być domyślnym kryterium oceny racjonalności osiemnastowiecznych koncepcji.

Twierdzenia typu *Bentham jest ojcem pozytywizmu prawnego* albo *Hume jest protoutylitarystą* powinny być traktowane jako interpretacje historiograficzne, a nie neutralne fakty. Sama praca w wielu miejscach pokazuje świadomość tych kontrowersji, ale terminologia powinna pozostawać konsekwentna w całej książce.

Podkreślić należy również dobry język monografii, której lektura nie sprawia problemu, a jej wywód jest spójny i logiczny.

Mimo kilku powyższych uwag, które mają przede wszystkim charakter polemiczny, uważam, że monografia jest **Natura – Użyteczność – Wolność. Wczesny utylitaryzm brytyjski wobec instytucji rodziny i małżeństwa** jest merytorycznie bardzo wartościowa, źródłowo kompetentna i oryginalna w doborze problemu oraz jego rozwiązaniu. Jej najważniejszą zaletą jest pokazanie, że relacje rodzinne stanowią dla utylitaryzmu nie marginalny przedmiot zastosowania, ale test zdolności do uzasadnienia obowiązków szczególnych.

Reasumując, jej najważniejszymi atutami są: oryginalny i dobrze dobrany problem badawczy, czyli analiza sposobu, w jaki wczesny utylitaryzm uzasadnia szczególne obowiązki rodzinne, zwłaszcza rodzicielstwo, opiekę, małżeństwo i relacje bliskości; udane połączenie kilku perspektyw, dzięki czemu nie redukuje utylitaryzmu do abstrakcyjnego rachunku korzyści; dobra znajomość źródeł oraz brak uproszczonej narracji historycznej. Najbardziej wartościową część książki stanowią rozdziały które pokazują, że relacje rodzinne nie są pobocznym zastosowaniem utylitaryzmu, lecz istotnym sprawdzianem jego zdolności do uzasadniania obowiązków szczególnych.

Jeśli chodzi o słabości, to moim zdaniem wskazać należy, że jej najważniejsza konkluzja pozostaje częściowo ukryta w analizach. Materiał pozwala bowiem na postawienie mocniejszej tezy.

Nie mam jednak żadnych wątpliwości, że recenzowana monografia stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne, co starałem się wykazać w powyższym wywodzie.

3. Konkluzje recenzji wniosku habilitacyjnego

Biorąc pod uwagę przedstawioną powyżej ocenę osiągnięć naukowych dra Łukasza Mirochy, stwierdzam, że osiągnięcia te stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne i odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

W konsekwencji moja ocena osiągnięć naukowych dra Łukasza Mirochy jest pozytywna i opowiadam się za dalszym procedowaniem postępowania w sprawie nadania Mu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki prawne.

KIEROWNIK
Katedry Doktryn Polityczno-Prawnych
Wydział Prawa i Administracji UŁ

prof. dr hab. Tomasz Tulejski